

декан факультету менеджменту та права, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: pronkol@ukr.net).

SAMBORSKA Oksana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: super_oksana30@ukr.net).

KOLESNIK Tetiana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: sergej.kolesnik@gmail.com).

PRONKO Lyudmula – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Dean of the Faculty of Management and Law, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: pronkol@ukr.net).

САМБОРСКАЯ Оксана Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: super_oksana30@ukr.net).

КОЛЕСНИК Татьяна Васильевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: sergej.kolesnik@gmail.com).

ПРОНЬКО Людмила Николаевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры административного менеджмента и альтернативных источников энергии, декан факультета менеджмента и права, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: pronkol@ukr.net).

УДК:332.33:633/635

DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-6

**ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ
РОСЛИННИЦТВА В
КОНТЕКСТІ
ЗБАЛАНСОВАНОГО
ВИКОРИСТАННЯ
ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКО-
ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ**

КУБАЙ О.Г.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри аграрного менеджменту та
маркетингу,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті досліджено сучасний стан та динаміку розвитку галузі рослинництва аграрного сектору України як однієї із провідних у ринковій системі господарювання. Продукція галузі має надзвичайно важливе народногосподарське значення, адже вона

використовується як сировина для галузей легкої та харчової промисловості, споживається в натуральному вигляді, використовується для годівлі тварин. Виробництво рослинницької продукції пов'язане з вирощуванням рослин і використанням специфічного і унікального ресурсу – землі. Однак, зосередження сільськогосподарських товаровиробників на виробництві окремих культур із високою комерційною привабливістю, і подальший їх експорт зумовили порушення вимог раціонального землекористування, що спричинило виникнення проблем соціально-економічного та екологічного характеру. На фоні зазначеного, найбільш гостро постає питання подальшого розвитку галузі рослинництва в умовах збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення. У статті проаналізовано сучасний стан розвитку галузі рослинництва, а саме: досліджено динаміку посівних площ сільськогосподарських культур та їх структуру; проведено аналіз обсягів виробництва сільськогосподарських культур у натуральних показниках у динаміці; досліджено показники економічної ефективності сільськогосподарського землекористування; визначено стан внесення мінеральних та органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами; проведено SWOT-аналіз розвитку галузі рослинництва аграрного сектору України. Встановлено, що існуючий стан справ потребує спрямування вектора аграрної політики в напрямку збалансування економічної та екологічної складової використання земель сільськогосподарського призначення з метою забезпечення збереження та відтворення їх родючості. Запропоновано перспективні напрями забезпечення розвитку галузі рослинництва в умовах збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: рослинництво, збалансоване землекористування, посівні площі, урожайність, ефективність, SWOT-аналіз.

Табл.: 7. Літ.: 18.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF CROP INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF BALANCED USE OF AGRICULTURAL LAND

KUBAI Oksana,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Agrarian Management and Marketing Department,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

The article examines the current state and dynamics of development of the crop sector of the agricultural sector of Ukraine as one of the leading in the market management system. The products of the industry are extremely important for the national economy, because they are used as raw materials for the light and food industries, consumed in kind, used for animal feed. The production of plant products is associated with the cultivation of plants and the use of a specific and unique resource - land. However, the concentration of agricultural producers on the production of certain crops with high commercial attractiveness and their subsequent export led to a violation of the requirements of rational land use, which led to problems of socio-economic and environmental nature. Against this background, the most acute issue is the further development of the crop sector in terms of balanced use of agricultural land. The article analyzes the current state of development of the crop industry, namely: the dynamics of sown areas of crops and their structure; the analysis of volumes of production of agricultural products in natural indicators in dynamics is carried out; indicators of economic efficiency of agricultural land use are investigated; the state of mineral and organic fertilizers application to agricultural enterprises is determined; a SWOT-analysis of the development of the crop sector of the agricultural sector of Ukraine was conducted. It is established that this state of affairs requires the direction of the vector of agricultural policy in the direction of balancing the economic and environmental component of the

use of agricultural land in order to ensure the preservation and reproduction of their fertility. Perspective directions of ensuring the development of the crop industry in the conditions of balanced use of agricultural lands are offered.

Key words: crop production, balanced land use, sown areas, yield, efficiency, SWOT-analysis.

Tabl.: 7. Ref.: 18.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ РАСТЕНИЕВОДСТВА В КОНТЕКСТЕ СБАЛАНСИРОВАННОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ

КУБАЙ О.Г.,

кандидат экономических наук,

доцент кафедры аграрного менеджмента и маркетинга,

Винницкий национальный аграрный университет

(г. Винница)

В статье исследовано современное состояние и динамика развития отрасли растениеводства аграрного сектора Украины как одной из ведущих в рыночной системе хозяйствования. Продукция отрасли имеет чрезвычайно важное народнохозяйственное значение, ведь она используется как сырье для отраслей легкой и пищевой промышленности, потребляется в натуральном виде, используется на корма для животных. Производство растениеводческой продукции связано с выращиванием растений и использованием специфического и уникального ресурса – земли. Однако, сосредоточение сельскохозяйственных товаропроизводителей на производстве отдельных культур с высокой коммерческой привлекательностью и последующий их экспорт обусловило нарушение требований рационального землепользования, что спровоцировало возникновение проблем социально-экономического и экологического характера. На фоне указанного наиболее остро стоит вопрос дальнейшего развития отрасли растениеводства в условиях сбалансированного использования земель сельскохозяйственного назначения. В статье проанализировано современное состояние развития отрасли растениеводства, а именно: исследована динамика посевных площадей сельскохозяйственных культур и их структура; проведен анализ объемов производства сельскохозяйственных культур в натуральных показателях в динамике; исследованы показатели экономической эффективности сельскохозяйственного землепользования; определено состояние внесения минеральных и органических удобрений сельскохозяйственными предприятиями; проведен SWOT-анализ развития отрасли растениеводства аграрного сектора Украины. Установлено, что существующее положение дел требует ориентирования вектора аграрной политики в направлении сбалансирования экономической и экологической составляющей использования земель сельскохозяйственного назначения с целью обеспечения сохранения и воспроизводства их плодородия. Предложено перспективные направления обеспечения развития отрасли растениеводства в условиях сбалансированного использования земель сельскохозяйственного назначения.

Ключевые слова: растениеводство, сбалансированное землепользование, посевные площади, урожайность, эффективность, SWOT-анализ.

Табл.: 7. Лит.: 18.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є одним із найважливіших у національній економіці. Використовуючи свій значний потенціал, аграрний

сектор України в останні роки демонструє стабільну позитивну динаміку розвитку і дедалі більше нарощує обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Практично завершилося формування структури виробництва та системи його організації в процесі змін інституційного середовища [4, с. 19]. Зберігаючи високі темпи нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, агропромисловий сектор має значний додатковий нереалізований потенціал щодо нарощування експорту продукції із доданою вартістю. Подальший його розвиток (за умови стійкого забезпечення продовольчої безпеки держави) здатен не лише закріпити за Україною статус надійного постачальника якісного доступного продовольства на світовий ринок, але і стати потужним рушієм розвитку економіки та зростання добробуту населення [9].

Сільське господарство є пріоритетним сектором української економіки. Так, у 2020 році аграрна продукція залишалася основою зовнішньої торгівлі України. Частка сільськогосподарської продукції та продовольства у загальному обсязі українського експорту склала 45% або 22,2 млрд дол. США. У товарній структурі експорту (у порівнянні з 2019 р.), найбільше зросли серед категорій товарів жири та олії – на 22% до 5,8 млрд дол. США [15]. Слід зазначити, що до ТОП-5 країн-імпортерів вітчизняної аграрної продукції (станом на січень 2020 р.), увійшли: Китай – 10,2% у структурі експорту сільськогосподарської продукції, Єгипет – 10,1%, Іспанія і Нідерланди – по 8,0%, Туреччина – 6,6% відповідно [16].

Нарощування виробництва аграрної продукції забезпечило ріст обсягів її експорту. Однак, товарна структура експорту в динаміці демонструє негативну тенденцію до збільшення частки сировини, зокрема, по зернових культурах із – 24,9% у 2010 році до 43,5% у 2019 році [13].

Збільшення сировинного експорту зумовлює посилення інтенсифікації землеробства і поглиблює порушення принципів збалансованого землекористування.

У цих умовах земельне питання є одним із пріоритетних у формуванні сталого розвитку аграрної галузі національного господарства в цілому і рослинництва – зокрема. Тому проблема використання земельних угідь має ґрунтуватися на засадах ресурсозбереження, екологізації земель та природоохоронного напрямку [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення присвячені дослідження багатьох науковців. Ці аспекти досліджували у своїх роботах Б. Данилишин [1], Г. Калетнік [4], Н. Паляничко [8], Б. Сидорук [12], А. Сохнич [14], М. Федоров [17], О. Фраєр [18] та інші.

Проте, авторське бачення зводиться до необхідності системного дослідження напрямів розвитку рослинництва у сучасних умовах. Пошук ефективних шляхів подолання негативних явищ у галузі та дослідження тенденцій розвитку рослинництва залишається актуальним і зараз.

Формулювання цілей статті. Метою наукового дослідження є аналіз поточного стану та перспектив розвитку галузі рослинництва для виявлення

проблем, які перешкоджають збалансованому використанню земель сільськогосподарського призначення та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна займає вагомим місце у загальносвітовому рейтингу наявності земельних угідь. Земельний фонд України становить 60,35 млн гектарів.

Аграрна галузь України є визначальною у структурі використання земельних угідь як основного засобу в процесі здійснення виробничої діяльності.

Площа сільськогосподарських угідь України становить 41,310 млн гектарів, а площа ріллі – 32,757 млн гектарів, або 78,4% усіх сільськогосподарських угідь, 7,82 млн гектарів природних кормових угідь – сіножатей і пасовищ (18,8%). У розрахунку на одного жителя припадає 0,97 гектара сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,76 гектара ріллі [5].

Сучасна ситуація з дотриманням засад сталого господарювання у вітчизняному сільському господарстві зумовлена незбалансованим в економічному, соціальному, екологічному контекстах виробництвом внаслідок непослідовності аграрної політики, незадовільним інституційним забезпеченням аграрних трансформацій. Особливо ці тенденції характерні для рослинницької галузі. Індивідуальний сектор, який вирощує трудомістку сільськогосподарською продукцію, переважно за рахунок ручної праці, протиставлений корпоративному сектору, зосередженому на вирощуванні комерційно привабливих сільськогосподарських культур та їх подальшому експорті. Внаслідок незбалансованої експортної політики споживання в країні таких важливих культур, як жито, гречка, горох, просо тощо, більшою мірою забезпечується за рахунок їх імпорту. Гострою проблемою є дотримання вимог раціонального землекористування корпоративним сектором, зокрема диверсифікації та розміщення сільськогосподарських культур у сівозміні, оскільки саме ця категорія товаровиробників використовує значну частку сільськогосподарських угідь і чинить вагомий вплив на сталий розвиток сільського господарства [18, с. 118]. У таких умовах особливої актуальності набуває питання забезпечення раціонального (збалансованого) землекористування.

А. Сохнич під раціональним використанням сільськогосподарських угідь вважає таке використання, в процесі якого досягається науково обґрунтований економічний ефект для суспільства і забезпечується поліпшення землі як одного з головних компонентів навколишнього середовища [14, с. 23].

М. Федоров зазначає, що раціональне використання земель – це «...таке використання земель, яке забезпечує науково-обґрунтований економічний ефект господарювання і при цьому поліпшує родючість ґрунтів і екологічний стан навколишнього середовища» [17, с. 200].

У той же час, бажання товаровиробників максимізувати прибуток спричинило утворення диспропорцій у структурі виробництва аграрної продукції, зокрема, продукції рослинництва, що протирічить засадам сталого розвитку сільського господарства, і, як наслідок, збалансованого землекористування. Спеціалізація на вирощуванні обмеженої кількості культур

вплинула на виникнення такого явища, як монокультуризація, що зумовлює поглиблення не лише соціально-економічних, але й екологічних проблем, які потребують вирішення (табл. 1).

Таблиця 1

Передумови та стримуючі фактори екологізації виробництва сільськогосподарської продукції в Україні

Передумови	Стримуючі фактори
об'єктивне погіршення екологічної ситуації та здоров'я населення в Україні;	непередбачувані наслідки відкриття ринку сільськогосподарських земель;
поширення вітчизняної практики виробництва сертифікованої органічної продукції, що змушена сертифікуватись за міжнародними стандартами, а також зростаючий попит на неї;	відсутність бюджетних коштів на стимулювання виробництва екобезпечної аграрної продукції та забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарського землекористування;
невикористаний потенціал органічного сільського господарства;	низький рівень доходів населення, яке не готове сплатити цінову надбавку за екобезпечні продукти;
необхідність імплементації вітчизняного законодавства до європейських норм в умовах євроінтеграційних процесів.	опір розвитку екологічних виробництв із боку виробників агрохімікатів, генномодифікованої продукції, для яких Україн є привабливим ринком збуту.

Джерело: сформовано автором на основі [12, с. 101-117] та власних досліджень

Сьогодні сільськогосподарському землекористуванню притаманна інтенсифікація виробничої діяльності, що супроводжується зростанням питомої ваги ґрунтовиснажливих сільськогосподарських культур у структурі посівних площ.

Стан розвитку галузі рослинництва в Україні протягом останніх років характеризується порівняно стійким збереженням посівних площ і обсягів виробництва технічних, зернових та зернобобових культур. Так, аналіз динаміки посівних площ сільськогосподарських культур в Україні (табл. 2) свідчить про суттєве їх зростання під технічними культурами (з 24,4% у 2010 р. до 32,8% у 2020 р.).

При цьому зберігається тенденція до скорочення частки посівних площ буряків цукрових фабричних (із 1,7% у 2010 р. до 0,8% у 2020 р.), що зумовлено високими затратами на посівний матеріал, добрива та засоби захисту, а також складністю технології вирощування (високою частотою ураження шкідниками та хворобами; чутливістю до погодних умов).

Спостерігається зростання посівних площ під зерновими та зернобобовими культурами (у 2020 р. їх частка у структурі сільськогосподарських культур досягла 54,6%).

У той же час суттєво зменшилися посівні площі під кормовими культурами (кормові коренеплоди – з 8,7% у 2010 р. до 6,0% у 2020 р.; кормова кукурудза – з 1,6% до 0,9% відповідно), що зумовлено, насамперед, скороченням поголів'я сільськогосподарських тварин і застосуванням концентрованих кормів для їх годівлі.

Зазначені тенденції змін посівних площ у корпоративному секторі спричинені, насамперед, визначеними комерційними цілями, що спрямовані на отримання стабільних і високих прибутків.

В умовах низької платоспроможності населення справедливо, що більшість корпоративних структур орієнтується у своїй господарській

діяльності на зовнішній ринок, який диктує стабільно зростаючий попит на ключові зернові (як продовольчі, так і фуражні) та олійні культури [18, с. 118].

Таблиця 2

**Посівні площі сільськогосподарських культур та їх структура в Україні,
2010-2020 рр., тис. га**

Види культур	Роки							2020 р. до 2010 р., (+,-)
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Культури сільськогосподарські	29952	26902	27026	27585	27699	28001	28148	-1804
Культури зернові та зернобобові	15090	14739	14401	14624	14839	15316	15392	302
в структурі, %	50,4	54,7	53,3	53,0	53,6	54,7	54,6	4,2 в.п.
Культури технічні	7296	8350	8852	9259	9266	9130	9224	1928
в структурі, %	24,4	31,0	32,7	33,5	33,4	32,6	32,8	8,4 в.п.
Буряки цукрові фабричні	501	237	292	316	276	222	220	-281
в структурі, %	1,7	0,9	1,1	1,1	1,0	0,8	0,8	-0,9 в.п.
Соняшник	4572	5105	6073	6034	6117	5928	6457	1885
в структурі, %	15,3	19,0	22,5	21,8	22,08	21,2	22,9	7,6 в.п.
Ріпак і кольза	907	682	455	789	1042	1282	1127	220
в структурі, %	3,0	2,5	1,7	2,9	3,8	4,6	4,0	1,0 в.п.
Соя	1076	2158	1869	2000	1716	1609	1351	275
в структурі, %	3,6	8,0	6,9	7,3	6,2	5,8	4,8	1,2 в.п.
Картопля, культури овочеві та баштанні	1967	1823	1841	1844	1825	1828	1854	-113
в структурі, %	6,7	6,8	6,8	6,7	6,6	6,5	6,6	-0,1 в.п.
Картопля	1408	1291	1312	1323	1319	1309	1325	-83
в структурі, %	4,7	4,8	4,8	4,8	4,8	4,7	4,7	0
Культури овочеві	462	440	442	439	433	446	456	-6
в структурі, %	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	0,1 в.п.
Коренеплоди кормові	2599	1990	1932	1858	1769	1725	1677	-922
в структурі, %	8,7	7,4	13,4	6,7	6,4	6,2	6,0	-2,7 в.п.
Кукурудза кормова	473	309	284	286	258	243	262	-211
в структурі, %	1,6	1,1	2,0	1,0	0,9	0,9	0,9	-0,7 в.п.
Трави однорічні на сіно	583	393	374	353	338	312	302	-281
в структурі, %	1,9	1,5	7,1	1,3	1,2	1,1	1,1	-0,8 в.п.
Трави багаторічні на сіно	1238	1027	995	955	920	921	869	-369
в структурі, %	4,1	3,8	6,9	3,5	3,3	3,3	3,1	-1,0 в.п.

Джерело: сформовано автором за даними [2; 13]

Аналіз обсягів виробництва сільськогосподарських культур в Україні в натуральних показниках у динаміці за 2010-2020 рр. також свідчить про їх зростання (табл. 3).

Найбільше зросло виробництво технічних культур – більше, ніж у 1,9 рази (насамперед, за рахунок зростання посівних площ під соняшником) і зернових та зернобобових культур – більше, ніж у 1,7 рази.

При цьому слід зазначити, що ключова роль у виробництві зернових і зернобобових культур, буряків цукрових фабричних та соняшнику належить сільськогосподарським підприємствам, а виробництво картоплі, овочів, плодових та ягідних культур переважно здійснюється господарствами населення.

Таблиця 3

Виробництво сільськогосподарських культур в Україні, 2010-2020 рр., тис.

ТОНН

Види культур	Роки							2020 р. у % до 2010 р.
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Культури зернові та зернобобові	39271	60126	66088	61917	70057	75143	64933	165,3
Буряки цукрові фабричні	13749	10331	14011	14882	13968	10204	9150	66,6
Соняшник	6772	11181	13627	12236	14165	15254	13110	193,6
Ріпак і кольза	1470	1738	1154	2П195	2751	3280	2557	173,9
Соя	1680	3931	4277	3899	4461	3699	2798	166,5
Картопля	18705	20839	21750	22208	22504	20269	20838	111,4
Культури овочеві	8122	9214	9415	9286	9440	9688	9653	118,9
Коренеплоди кормові	6771	6188	6277	6148	6194	5809	5521	81,5
Кукурудза кормова	7511	6843	6968	6546	6955	6373	6621	88,2
Трави однорічні на сіно	953	977	1017	992	940	904	821	86,1
Трави багаторічні на сіно	3238	3124	3362	3164	3206	3243	2983	92,1
Культури плодові та ягідні	1747	2153	2007	2048	2571	2119	2024	115,9

Джерело: сформовано автором за даними [2; 13]

Із метою дослідження економічної ефективності сільськогосподарського землекористування важливо розглянути показник виробництва продукції рослинництва в розрахунку на 1 га посівних площ сільськогосподарських культур у вартісному виразі (табл. 4).

Таблиця 4

Виробництво сільськогосподарських культур в Україні на 1 га посівних площ (у постійних цінах 2016 року), 2010-2019 рр., тис. грн.

Види культур	Роки							2019 р. у % до 2010 р.
	2010	2015	2016	2017	2018	2019		
Культури зернові та зернобобові	8403,1	13121,0	14704,7	13582,7	15204,3	15650,0	186,2	
Культури технічні	13454,4	17875,8	19441,2	18048,3	20567,7	21341,4	158,6	
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	34407,2	42427,9	43357,4	43330,2	44326,5	42534,4	123,6	
Культури плодові, ягідні та виноград	21055,6	29832,1	28970,2	29844,4	35708,4	54546,8	259,1	
Культури кормові	7530,6	8994,4	2026,1	1834,3	9691,3	4996,0	66,3	

Джерело: сформовано автором за даними [13]

Наведені цифрові дані демонструють факт зростання економічної ефективності використання сільськогосподарських угідь. Зокрема, по групі плодових та ягідних культур зростання валової продукції у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь у грошовому виразі за 2010-2019 рр. складає 259%, що зумовлено зростанням попиту на ягідні культури на глобальному ринку та збільшення обсягів міжнародної торгівлі [11].

Суттєвий ріст економічної ефективності відмічається також по зернових і зернобобових, технічних та овочевих культурах. Однак, варто зазначити, що

фокусування на вирощуванні комерційно привабливих культур суперечить нормативам співвідношення культур у сівозміні, які визначені постановою Кабінету Міністрів України № 164 від 11 лютого 2010 року «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах» [9] (табл. 5).

Таблиця 5

**Динаміка урожайності сільськогосподарських культур в Україні,
2010-2020 рр., ц/га**

Сільськогосподарські культури	Роки							2020 р. до 2010 р., (+,-)
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Зернові та зернобобові	26,9	41,1	46,1	42,5	47,4	49,1	42,5	15,6
Буряки цукрові фабричні	279	436	482	475	509	461	416	137
Соняшник	15,0	21,6	22,4	20,2	23,0	25,6	20,2	5,2
Ріпак і кольза	17,0	25,9	25,7	27,9	26,5	25,6	23,0	6,0
Соя	16,2	18,4	23,0	19,7	25,6	22,9	20,5	4,3
Картопля	132	161	166	168	171	155	157	25
Культури овочеві	174	206	211	208	214	214	207	33
Корнеплоди кормові	276	289	301	298	305	302	288	12
Кукурудза кормова	160	222	245	227	269	259	248	88
Трави однорічні на сіно	32,0	36,6	38,8	39,2	40,1	41,4	38,6	6,6
Трави багаторічні на сіно	35,8	38,1	41,7	40,9	42,3	42,5	41,0	5,2
Плодові та ягідні культури	78,2	104,5	101,9	103,1	128,4	108,1	105,6	27,4
Виноградники	60,3	92,3	88,4	99,3	114,9	92,7	75,6	32,4

Джерело: сформовано автором за даними [2; 13]

Тобто, зростання прибутковості діяльності товаровиробників відбувається за рахунок постійного звуження виробничої спеціалізації. У цьому контексті необхідно також проаналізувати показник урожайності сільськогосподарських культур в Україні.

Його суттєве зростання протягом 2010-2020 рр. спостерігається по цукрових буряках фабричних, овочевих, плодових та ягідних культурах. Дещо менші показники зростання зафіксовано по зернових і зернобобових та технічних культурах. Така динаміка підтверджує той факт, що аграрними підприємствами здійснюється інтенсифікація використання земельних угідь із метою збільшення кількості отриманої сільськогосподарської продукції.

Важливою умовою збільшення урожайності сільськогосподарських культур і зростання обсягу вирощеної рослинницької продукції є кількість внесених мінеральних та органічних добрив у розрахунку на 1 га посівної площі. Проаналізуємо динаміку внесення мінеральних та органічних добрив на сільськогосподарських підприємствах України в розрахунку на 1 га посівної площі під урожай звітного року за 2010-2020 рр. (табл. 6).

Наведені цифрові дані демонструють суттєве зростання обсягів внесення мінеральних добрив у загальному обсязі та на 1 га сільськогосподарських угідь у аграрних підприємствах України.

Дана тенденція свідчить про інтенсифікацію виробництва в рослинницькій галузі. Проте, навіть такі обсяги внесення мінеральних добрив є недостатніми для повноцінного живлення рослин.

Таблиця 6

**Внесення добрив на сільськогосподарських підприємствах України,
2010-2020 рр.**

Види добрив	Роки							2020 р. у % до 2010 р.
	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Обсяг внесених мінеральних добрив, тис. т	1064,2	1415,0	1728,9	2028,1	2346,3	2338,3	2779,7	261,2
внесено на 1 га сільськогосподарських угідь, кг	25,6	34,1	41,7	48,9	56,5	56,3	67,0	261,7
у тому числі: азотні добрива, тис. т	776,6	985,0	1197,4	1365,3	1532,7	1601,7	1916,7	246,8
внесено на 1 га сільськогосподарських угідь, кг	18,7	23,7	28,9	32,9	36,9	38,6	46,2	247,1
фосфорні добрива, тис. т	158,2	232,2	287,0	364,3	447,7	400,7	483,2	305,7
внесено на 1 га сільськогосподарських угідь, кг	3,8	5,4	6,9	8,8	10,8	9,7	11,6	305,3
калійні добрива, тис. т	129,4	206,8	244,5	299,4	365,9	335,9	379,8	293,7
внесено на 1 га сільськогосподарських угідь, кг	3,1	5,0	5,9	7,2	8,8	8,1	9,2	296,8
Обсяг внесених органічних добрив, тис. т	9963,6	9662,7	9162,9	9273,9	11648,9	11382,5	11414,0	114,6
внесено на 1 га посівної площі, кг	239,5	232,8	220,8	223,5	280,7	274,3	275,0	115,1

Джерело: сформовано автором за даними [3; 13]

Збільшення обсягів внесення мінеральних видів добрив не сприяє збалансованому використанню земель сільськогосподарського призначення, коли відсутній комплексний підхід до технології удобрення, за умов якого необхідне поєднання мінеральної та органічної компоненти [8, с. 37]. Щодо ситуації із внесенням органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами України у 2020 р., то вона має незначну тенденцію до зростання у порівнянні з 2010 р. – на 14,6%.

Однак, дані обсяги є значно меншими від мінімальної норми для забезпечення бездефіцитного балансу гумусу, яка, залежно від ґрунтово-кліматичної зони, становить від 8 до 14 т на 1 га посівних площ [1, с. 17].

Такий стан справ потребує спрямування вектора аграрної політики в напрямку збалансування економічної та екологічної складової використання земель сільськогосподарського призначення з метою забезпечення збереження та відтворення їх родючості.

Отже, результати проведених вище досліджень свідчать про те, що функціонування галузі рослинництва аграрного сектору України відбувається в умовах поєднання значної кількості сильних сторін та можливостей із слабкими сторонами та загрозами діяльності (табл. 7).

Для забезпечення виробництва стратегічних обсягів сільськогосподарської продукції та підвищення ефективності господарювання в умовах формування збалансованої системи землекористування в сільському господарстві необхідно розв'язати ряд важливих проблем, шляхи вирішення яких відображені в Концепції збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року. Так, згідно положень даної Концепції необхідно здійснити:

- науково обґрунтовану трансформацію структури сільськогосподарських земель із метою формування оптимального співвідношення між окремими компонентами агроєкосистем та формування належного рівня екологічної безпеки і рівноваги території, а саме: збільшити частку сільськогосподарських угідь екстенсивного типу використання (сіножатей, пасовищ) відповідно до регіональних особливостей; зменшити в структурі угідь площі орних земель шляхом виведення з інтенсивного обробітку вразливих категорій сільськогосподарських угідь (схилів крутизною понад 3 градуси, земель водоохоронних зон, деградованих і забруднених сільськогосподарських угідь);
- розширення площі полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень із урахуванням регіональних особливостей;
- збільшити земельні площі під об'єктами природно-заповідного фонду в межах сільськогосподарських угідь;
- забезпечити неперервність природних ділянок у межах сільськогосподарських угідь;
- широке використання новітніх екологічно збалансованих технологій у сільськогосподарській діяльності та підтримка розвитку екологічних систем землеробства;
- запровадження економічного стимулювання землевласників та землекористувачів щодо екологізації їх сільськогосподарської діяльності [7].

Таблиця 7

Матриця SWOT– аналізу розвитку галузі рослинництва аграрного сектору України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - вигідне географічне та геополітичне розташування; - сприятливий для ведення сільськогосподарської діяльності клімат; - наявність родючих ґрунтів; - низька вартість робочої сили; - потужні експортні позиції галузі. 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість і неоднозначність нормативно-правової бази щодо запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення; - низька частка переробки сировини; - несистемність державної підтримки; - погіршення якості ґрунту внаслідок інтенсивного використання земель; - збільшення обсягів внесення мінеральних добрив і скорочення внесення органічних; - монокультуризація галузі рослинництва; - зміна кліматичних умов.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - посилення інвестиційної активності галузі; - підвищення урожайності культур на засадах органічного землеробства; - збільшення експорту агропродукції із високою доданою вартістю; - розвиток виробництва нових видів продукції і вихід на нові ринки (льон, органічна продукція); - інноваційний розвиток галузі. 	<ul style="list-style-type: none"> - відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення в сучасних умовах може спричинити розвиток негативного латиноамериканського сценарію організації землекористування; - відтік трудових ресурсів; - зниження потенціалу урожайності культур внаслідок високого рівня хімізації ґрунтів; - рейдерські захоплення майна.

Джерело: сформовано автором на основі проведених досліджень

Таким чином, на даному етапі функціонування галузі рослинництва слід застосувати стратегію диверсифікації виробничої діяльності, яка дасть можливість на повну силу реалізувати ресурсний потенціал рослинницької галузі сільського господарства і активізувати процес збалансованого використання земель.

Висновки. Аграрний сектор економіки нашої держави сьогодні демонструє стрімкий розвиток. Однак, виробництво сільськогосподарської продукції у галузі рослинництва відбувається в умовах стрімкої інтенсифікації діяльності, що супроводжується недотриманням вимог законодавчих актів щодо оптимального співвідношення культур у сівозмінах, внесення мінеральних та органічних добрив тощо. За останнє десятиріччя відбувається постійне зростання посівних площ декількох культур, які є комерційно вигідними (соняшник, кукурудза, соя, ріпак), при одночасному скороченні частки інших культур. Тому перспективою розвитку рослинництва, в контексті збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення, є застосування стратегії сільськогосподарської диверсифікації. Це дасть можливість покращити урожайність культур за рахунок застосування науково обґрунтованих сівозмін, підвищити ефективність господарювання, уникнувши негативних екологічних та соціально-економічних наслідків.

Отже, стратегічними пріоритетами розвитку галузі рослинництва в умовах збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення в сільському господарстві мають стати:

- сприяння диверсифікації господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у напрямі розвитку переробки сільськогосподарської сировини з доданою вартістю, виробництва біопалива, екологічних виробництв тощо;
- стимулювання розвитку туристичного потенціалу сільських територій;
- зміцнення позицій системи агросервісу, розширення виробничої і соціальної інфраструктури;
- стимулювання впровадження інноваційних розробок у практику функціонування аграрних підприємств.

Список використаних джерел

1. Данилишин Б.М., Степаненко А.В., Ральчук О.М. та ін. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування: монографія у 2-х т.; за ред. Б.М. Данилишина. НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. Київ: Наукова думка, Т. 1: Природно-техногенна (екологічна) безпека. 2008, 391 с.
2. Державна служба статистики України: статистичний збірник «Рослинництво України, 2020». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_rosl_2020.pdf (дата звернення: 15.06.2021).
3. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2021).
4. Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Аграрна політика та земельні відносини: підручник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с.
5. Кіріченко К.А. Окремі аспекти оцінки сучасного стану землекористування в Україні. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки.* 2018. № 4. С. 82-92.
6. Корабльова К.А., Хамініч С.Ю. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві України: теоретичні підходи. *Ефективна*

економіка. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5419> (дата звернення: 07.05.2021).

7. Про затвердження Концепції збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року: Наказ Міністерства аграрної політики України № 280 від 20.08.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text> (дата звернення: 06.05.2021).

8. Паляничко Н.І. Фінансово-економічне забезпечення збалансованого використання земельних ресурсів України. Монографія. Київ: Аграрна наука. 2017. 240 с.

9. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2010 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.05.2021).

10. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 588-р від 10 липня 2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80> (дата звернення: 07.05.2021).

11. Ринок ягідних культур в Україні та світі. URL: <https://ukrsadprom.org/blog/rynok-yagidnyh-kultur-v-ukrayini-ta-sviti> (дата звернення: 07.05.2021).

12. Сидорук Б.О. Економіко-екологічні засади збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Київ, 2020. 529 с.

13. Сільське господарство України: статистичний збірник. 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf (дата звернення: 07.05.2021).

14. Сохнич А.Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки: монографія. Львів: НВФ «Українські технології», 2002. 252 с.

15. Україна у 2020 році збільшила імпорт агропродукції на 13%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3169535-ukraina-u-2020-roci-zbilsila-import-agroprodukcii-na-13.html> (дата звернення: 15.06.2021).

16. Україна збільшила експорт сільськогосподарської продукції на 14%. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/20/657297> (дата звернення: 15.06.2021).

17. Федоров М.М. Економічне стимулювання суб'єктів господарювання за раціональне використання і охорону земель. *Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету*. 2002. № 19 (31). С. 200-203.

18. Фраєр О.В. Тенденції в рослинництві та сталий розвиток сільського господарства в Україні – можливості для гармонізації. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С. 117-125.

References

1. Danilishin, B.M. Stepanenko, A.V., & Ralchuk, O.M. at al. (2008). *Bezpeka rehioniv Ukrainy i stratehiia yii harantuvannia: monohrafiia [Security of the regions of Ukraine and its guarantee strategy]*. (Vols. 1–2). NAN Ukrainy, Rada po vyvchenniu produktyvnykh syl Ukrainy – NAS of Ukraine, Council for Study productive forces of Ukraine. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: statystychnyi zbirnyk «Ukraina v tsyfrakh, 2019» [*State Statistics Service of Ukraine: statistical collection «Ukraine in Figures, 2019»*]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: [http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_Ukraine %20in%20figures_u.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_u.pdf) [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Kaletnik, G.M., Honcharuk, I.V., Yemchyk, T.V., & Lutkovskaya, S.M. (2020) *Ahrarna polityka ta zemelni vidnosyny [Agrarian policy and land relations]*. Vinnytsia: VNAU [in Ukrainian].
5. Kirichenko, K.A. (2018). Okremi aspekty otsinky suchasnoho stanu zemlekorystuvannia v Ukraini [Some aspects of the assessment of the current state of land use in Ukraine]. *Visnyk KhNAU. Serii: Ekonomichni nauky – Bulletin of KhNAU. Series: Economic Sciences. №4*. P. 82-92 [in Ukrainian].
6. Korablova, K.A., & Khaminich, S.Iu. (2016). Efektyvnist vykorystannia zemelnykh uhid u silskomu hospodarstvi Ukrainy: teoretychni pidkhody [Efficiency of land use in agriculture of Ukraine: theoretical approaches]. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy*, 5. Retrieved from: [http://www.economy.nayka.com.ua /?op=1&z=5419](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5419) [in Ukrainian].
7. Nakaz Ministerstva ahrarnoi polityky № 280 vid 20.08.2003 r. «Pro zatverdzhennia Kontseptsii zbalansovanoho (staloho) rozvytku ahroekosystem v Ukraini na period do 2025 roku» [Order of the Ministry of Agrarian Policy № 280 of 20.08.2003 «On approval of the Concept of balanced (sustainable) development of agroecosystems in Ukraine for the period up to 2025»]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text> [in Ukrainian].
8. Palyanychko, N.I. (2017). *Finansovo-ekonomichne zabezpechennia zbalansovanoho vykorystannia zemelnykh resursiv Ukrainy [Financial and economic support balanced use of land resources of Ukraine]*. Kyiv: Ahrarna nauka [in Ukrainian].
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.02.2010 № 164 «Pro zatverdzhennia normatyviv optimalnogo spivvidnoshennia kultur u sivozminakh v riznykh pryrodno-silskohospodarskykh rehionakh» [Resolution of the Ministry of Agrarian Policy of 11.02.2010 r. № 164 «On approval of standards for the optimal ratio of crops in crop rotations in different natural agricultural regions»]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2010-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
10. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 588-r vid 10 lypnia 2019 r. «Pro skhvalennia Stratehii rozvytku eksportu produktsii silskoho hospodarstva, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy na period do 2026 roku» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 588-r of July 10, 2019 «On approval of the

Strategy for the development of exports of agricultural products, food and processing industries of Ukraine for the period up to 2026»]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

11. Rynok yahidnykh kultur v Ukraini ta sviti [The market of berry crops in Ukraine and the world]. *ukrsadprom.org*. Retrieved from: <https://ukrsadprom.org/blog/rynok-yagidnyh-kultur-v-ukrayini-ta-sviti> [in Ukrainian].

12. Sidoruk, B.O. (2020). Ekonomiko-ekolohichni zasady zbalansovanoho vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia [Economic and ecological principles of balanced use of agricultural lands purpose]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

13. Silske gospodarstvo Ukrainy : statystychnyi zbirnyk [Agriculture of Ukraine: Statistical collection]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_sg_Ukr_2019.pdf [in Ukrainian].

14. Sokhnich, A.Y. (2002). *Problemy vykorystannia i okhorony zemel v umovakh rynkovoï ekonomiky [Problems of land use and protection in conditions market economy]*. Lviv: NVF «Ukrainski tekhnolohii» [in Ukrainian].

15. Ukraina u 2020 rotsi zbilshyla import ahroproduksii na 13% [Ukraine in 2020 increased imports of agricultural products by 13%]. *ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3169535-ukraina-u-2020-roci-zbilsila-import-agroprodukcii-na-13.html> [in Ukrainian].

16. Ukraina zbilshyla eksport silskohospodarskoi produktsii na 14%. [Ukraine increased exports of agricultural products by 14%]. *epravda.com.ua*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/20/657297>.

17. Fedorov, M.M. (2002). Ekonomichne stymuliuvannia subiektiv hospodariuvannia za ratsionalne vykorystannia i okhoronu zemel [Economic incentives management for rational use and protection of lands]. *Zbirnyk naukovykh prats Luhanskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu – Proceedings of the Luhansk National Agrarian University*, 19 (31). (pp. 200-203). Luhansk: NAU [in Ukrainian].

18. Frayer, O.V. (2018). Tendentsii v roslynnystvi ta stalyy rozvytok silskoho gospodarstva v Ukraini – mozhyvosti dlia harmonizatsii [Trends in crop production and sustainable development of agriculture in Ukraine – opportunities for harmonization]. *Ekonomika APK – Economics of agro-industrial complex*, 10, 117 [in Ukrainian].

Відомості про автора

КУБАЙ Оксана Григорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри аграрного менеджменту та маркетингу, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: oksanakubai1@gmail.com).

KUBAI Oksana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Agrarian Management and Marketing Department, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsa, 3, Soniachna Str., e-mail: oksanakubai1@gmail.com).

КУБАЙ Оксана Григорьевна – кандидат экономических наук, доцент

кафедры аграрного менеджмента и маркетинга, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: oksanakubai11@gmail.com).

УДК 368.2

DOI: 10.37128/2411-4413-2021-2-7

**CURRENT TRENDS OF
AUTOTRANSPORT
INSURANCE IN
UKRAINE**

MARTSENIUK Olena,
*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Finances,
Banking and Insurance,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

The research of the article is aimed at highlighting the essence and features of the functioning of the car insurance market in Ukraine. The study found that motor insurance is associated with profound economic and social changes in society due to mass motorization, the growth of the car fleet and traffic intensity, as well as huge material losses as a result of road accidents.

It should be noted that freight transport is developing quite rapidly both within the country and abroad. At the same time, an increase in the number of intercity bus transportation, excursion and tourist bus services has been established, and as a result, international motor tourism is growing. It is proved that these factors contribute to the growth of accidents, losses in the transportation of goods, increase accidents with passengers and pedestrians on highways and, accordingly, material and social losses of society, population, commercial and government agencies.

It is substantiated that insurance in general and civil liability insurance, as its integral part, is an infrastructure that helps to increase the efficiency of all areas of business. This determines the importance of the development of all types of insurance in Ukraine, taking into account the process of integration into the world community. It is established that the development of insurance market in our country should be based on the study and balanced use of experience of industrialized countries with long traditions in the insurance market, legal regulation of insurers and diversification of various types of insurance.

However, it should be borne in mind that the world community has invented universal means of compensation, which is the most popular type of liability insurance worldwide – is the insurance of civil liability of owners of land vehicles. It provides for the payment of monetary compensation to the victim in the amount that would be collected from the owner of the vehicle on a civil lawsuit in favor of a third party for damage to life and health, as well as for damage or loss of property due to an accident or other road – transport accident due to the fault of the insured.

Given the state and prospects of motorization in our country, as well as foreign experience in insurance market, we can say with confidence that liability insurance is one of the leading areas among other types of insurance. However, in its organization and implementation there are many different problems of legal, social, economic and organizational type.

Recommendations on the prospects for the development of civil liability insurance of owners of land vehicles in Ukraine are given.

Key words: insurance, car insurance, obligatory insurance of civil liability of vehicle owners, CASCO, road accident, insured event, indemnity.

Table.: 2. Fig.: 3. Lit.: 14.